

A b2i portál – a könyv-, könyvtár- és tájékoztatás- tudomány virtuális szakkönyvtára

HILLENKÖTTER, Kristine

Már működik a virtuális szakkönyvtárak családjának újabb tagja, a német könyv-, könyvtár- és tájékoztatástudományi portál (www.b2i.de). A projektről és a munka fázisairól a göttingeni Alsó-Szászországi Tartományi és Egyetemi Könyvtár (SUB) munkatársa számolt be a BID (Bibliothek und Information Deutschland) 3. kongresszusán Lipcsében 2007. március 21-én a „Virtuális szakkönyvtárak” témakörben rendezett ülésen.

(Az előadás szövegét a szerző jóváhagyásával Murányi Lajos fordította. Az előadás németül a www.opus-bayern.de/bib-info/volltexte/2007/312/pdf/b2i_bibliothekskongress_leipzig.pdf címen olvasható.)

A portál megtervezése

Kiinduló helyzet és igények

A portál kialakításában két fejlemény is fontos szerepet játszott. Egyrészt a kilencvenes évek végén jelentősen megnőtt a könyvtár- és tájékoztatástudomány területén az elektronikus publikációk és információk száma; ezek az információk könyvek, tanulmányok, leírások, programok, projekt-beszámolók, dokumentációs anyagok és weboldalak formájában különböző szervereken, elszórtan álltak rendelkezésre, és különféle könyvtári és dokumentációs intézmények különböző szolgáltatásain keresztül decentralizáltan szolgálták az oktatást és a kutatást.

Másrészt 2003-ban megszüntették a berlini székhelyű Egykori Német Könyvtári Intézetet (EDBI), a német könyvtárügyet szolgáló központi szolgáltatásaival egyetemben. Noha több szolgáltatás és produktum is átkerült más fenntartókhoz, és az elektronikus szakirodalmi információkat is sikerült a Német Nemzeti Könyvtár (DNB) archív szerverére menteni, az intézet több mint negyven évig elérhető, folyamatos és központi szolgáltatásai megszűntek.

Addigra már a könyvtáros szakma is tisztában volt azzal, hogy valamit tenni kellene: olyan központi szakportálra volna szükség, amely strukturált hozzáférést biztosít a nyomtatott és elektronikus szakmai információkhoz.

A kezdeményezés a könyvtár- és tájékoztatástudományi képzőintézmények konferenciáján (*Konferenz informatorischer und bibliothekarischer Ausbildungseinrichtungen* = KIBA) indult el, elsősorban a potsdami szakfőiskola (FH Potsdam) információtudományi tanszéke és a göttingeni tartományi és egyetemi könyvtár (Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek, SUB) mint a szakterület irodalmának gyűjtéséért felelős könyvtár hangoztatta ezt a véleményt.

Kapcsolódás a szakterületi gyűjtőköri feladatokhoz (24,1; 24,11; 24,12)

Az országos gyűjtőköri egyeztetés keretében a göttingeni SUB 1949 óta gyűjti az *információ-, könyv- és könyvtártudomány* szakot (ennek kódja: 24,1). Az EDDBI felszámolása után az ott gyarapított *nem hagyományos könyvtárügyi dokumentumok* (24,12) szakcsoport is hozzájuk került, majd röviddel ezután a 24,11 szakcsoport is (*nem hagyományos információs és dokumentációs dokumentumok*), amelynek a gyűjtése addig a potsdami szakfőiskola információtudományt és tájékoztatási gyakorlatot szolgáló információs központjának (IZ/FH) a feladata volt.

Ezért kézenfekvő volt tehát – e szakterület gyűjtőköri feladatainak következetes továbbfejlesztése mellett – a göttingeni tartományi és egyetemi könyvtárban egy olyan infrastruktúra kiépítése, melyre támaszkodva a könyv-, könyvtár- és tájékoztatástudomány központi szakportálja működtethető, és amely közös keresőfelületen teszi hozzáférhetővé a három diszciplína ez ideig elszórtan megtalálható nyomtatott és elektronikus szakirodalmát.

A „virtuális szakkönyvtár” modellje optimális lehetőségeket kínált ehhez a feladathoz.

Együttműködő partnerek

A könyv-, könyvtár- és tájékoztatástudomány virtuális szakkönyvtárának felépítésére a SUB másik négy szakmai intézménnyel társult, akik ekkortájt szintén a három említett diszciplína valamelyikének a szakportáljával foglalkoztak, és a tervhez további szolgáltatásokkal, fontos kapcsolatokkal és kompetenciákkal tudtak hozzájárulni.

Elsőként a potsdami szakfőiskola információtudományt és tájékoztatási gyakorlatot szolgáló információs központját (IZ/FZ) kell megemlítenünk, amely a gyűjtőköri együttműködés keretében akkor még a *nem hagyományos információs és dokumentációs dokumentumok* (24,11) szakcsoportot gondozta.

Bevonták még a Német Könyvtárak Egyesüle-

te (*Deutscher Bibliotheksverband – DBV*) mellett működő könyvtári kompetencia-hálózatot is, amely saját, aktuális és gyakorlati jellegű könyvtári információkat tartalmazó portált tervezett létrehozni.

Végül a tudományos szakmai közösség elérése érdekében az Erlangen-Nürnbergi Egyetem könyvtudományi és a potsdami szakkönyvtár információtudományi tanszékét is felkérték az együttműködésre.

A portál alapkonceptiója

Valamennyi intézmény egyetértett abban, hogy a portál alapkonceptiója a virtuális szakkönyvtár klasszikus modelljéből induljon ki, de legyen nyitott és bővíthető a későbbi tartalmak és funkciók számára. Tervbe vették, hogy először a meglévő és még kiegészítendő modulokban való metakeresést valósítják meg, és majd ezzel a kritikus tömegű információmennyiséggel tesztelik a portál online működését. Második lépésben kerül majd sor ennek a prototípusnak a továbbfejlesztésére, már a szakmai közösség részvételével.

A „Könyv-, könyvtár- és tájékoztatástudomány virtuális szakkönyvtára” projekt: a portál kiépítése

DFG-projekt

2006 januárja óta a göttingeni SUB speciális gyűjtőkori tevékenysége keretében folynak a könyv-, könyvtár- és információtudomány virtuális szakkönyvtárának a munkálatai.

A projektet a Német Kutatási Alap (DFG) támogatja, a futamidő: 2006. január 1. – 2007. december 31.

Az új portál annak az öt intézménynek az együttműködésével készül, melyek a tervezésben is résztvettek, vagyis 1. a potsdami szakkönyvtár információtudományt és tájékoztatási gyakorlatot szolgáló információs központja (Informationszentrum für Informationswissenschaft und –praxis); 2. a potsdami szakkönyvtár információtudományi tanszéke (Fachbereich Informationswissenschaft); 3. a Német Könyvtárak Egyesülete (*Deutscher Bibliotheksverband – DBV*) mellett működő könyvtári kompetencia-hálózat (Kompetenznetzwerk für Bibliotheken); 4. az Erlangen-Nürnbergi Egyetem könyvtudományi tanszéke és 5. a göttingeni Alsó-Szászországi Tartományi és Egyetemi Könyvtár (SUB), amely a munkálatokat koordinálja és vezeti.

Emellett további együttműködés is indult a projekt keretében, melyek révén már a munkálatok első szakaszában több forrás vált elérhetővé a portálon a következő partnerekkel: az AcademicLinkShare-hálózat (internetes források); a Zentrum für das Buch, St. Gallen (előzőleg DBA¹ és OPAC²); a Herzog-August-Bibliothek, Wolfenbüttel (WBB³); a K.G. Saur Verlag, München (WBB); a Georg Olms Verlag, Hildesheim (Fabian-Handbuch⁴) és Horst Meyer, a *Bibliographie für Buch- und Bibliotheksgeschichte* (BBB) kiadója.

A projekt célja

Olyan könyv-, könyvtár- és tájékoztatástudományi központi portál kiépítése Németországban, ahol egy helyen megtalálható a nyomtatott és elektronikus szakirodalom („one-stop-shop”).

1. A Német Könyvarchívum (Deutscher Bucharchiv, München) anyaga 2006-ban St Gallenbe került.

2. Nemcsak könyveket, hanem folyóiratcikkeket és tanulmánykötetben megjelent tanulmányokat is feltár.

3. Wolfenbütteler Bibliographie zur Geschichte des Buchwesens im deutschen Sprachgebiet rövidítése.

4. FABIAN, Bernhard: Handbuch der historischen Buchbestände in Deutschland (1-27), Handbuch der historischen Buchbestände in Österreich (1-4.), Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa (1-12.)

A projekt munkaprogramja

A cél megvalósítása érdekében három központi feladatot tűztek ki, melyeken a partnerek közösen, bár eltérő hangsúlyokkal dolgoztak.

1. A portál kiépítése, a meglévő szakirodalmi források összegyűjtése és bekapcsolása egy közös keresőfelületen;
2. egyéb, a szakterület számára releváns szolgáltatások kifejlesztése, majd a portálba való integrálása:
 - szakterületi zsilip az internetes források számára;
 - könyvtári portál a döntéshozatalt segítő szakirodalmi információkkal;
 - könyvtártudományi szakadatbázis bibliográfiai adatokkal;
3. tudományos tanács létrehozása a projekt-tevékenység szakmai támogatására és a szakmai közösség fórumaként.

Tervbe vették emellett a szakportálnak a *vascodába*⁵ való integrálását is.

A b2i tudományos portál mint termék: a portál bemutatása, a munkálatok állása

2006 januárjában mind a négy projekt-helyszínen megkezdődött a munka. Jelenleg, közel egy év elteltével a „termék” online működése szinte már karnyújtásnyira van.

Névadás

A könyv-, könyvtár- és tájékoztatástudományi virtuális szakkönyvtár kezdetben a *ViFa BBI* (Virtuelle Fachbibliothek Bibliotheks-, Buch- und Informationswissenschaften) munkacímet kapta, ezért a szaksajtó is ezen a néven adott hírt a projektről.

A partnerek intenzív vitája után, a portál cél-

csoportjainak meghatározásával, a logo kialakításával és a webes prezentáció kialakításával összefüggésben a terméket b2i tudományos portálként mutatták be (Bibliotheks-, Buch- und Informationswissenschaften).

A b2i elnevezés rövidítésként mindhárom tudományterületre utal, és kifejezi, hogy a szolgáltatás egy speciális használói körnek szól, tudományos igényvel, ami a kínálat bőségében és a sokrétű keresési lehetőségekben mutatkozik meg. A b2i tartalmát és keresési lehetőségeit tudatosan egészen másképpen alakították ki, mint a könyvtári portálét, amelyre az jellemző, hogy azonnal felhasználható, aktuális, gyakorlatias és a döntés-előkészítést szolgáló információkat kínál.

Célcsoportok

A b2i tudományos portál elsősorban a könyv-, könyvtár- és tájékoztatástudományok kutatóit, a diákokat és a gyakorlatban tevékenykedő szakembereket szolgálja Németországban, de emellett – a kínálatba integrált szolgáltatások széles spektruma révén – túlmutat ezeken, és az információgazdaság képviselőit, az oktatás- és művelődéspolitikai döntéshozóit, szakújságírókat és az érdeklődő civileket is megszólítja.

Kínálat – tartalom

A tudományos portál a projekt-partnereknél már meglévő és a projekt munkálatai keretében újonnan elkészült modulokat (ezeket * jelzi) egyesíti széles választékban. A választékhoz tartoznak

• **könyvtári katalógusok**

a göttingeni tartományi és egyetemi könyvtár könyv-, könyvtár- és tájékoztatástudományi speciális gyűjtőköri katalógusa (SSG 24,1) és a potsdami IZ/FH katalógusa

• **folyóiratcikk-adatbázisok**

a könyv-, könyvtár- és tájékoztatástudomány

⁵ A tudományos szak-információk interdiszciplináris internet-portálja (www.vascoda.de). (A névadó Vasco da Gama, a hajós-felfedező).

speciális gyűjtőköri területének online tartalomjegyzék mutatói

- **bibliográfiai adatbázisok**

INFODATA, DOBI (könyvtárügyi dokumentációs szolgáltatás = Dokumentationsdienst Bibliothekswesen), Buch und Papier (Könyv és Papír), Könyvtudományi szak-adatbázis, amely tartalmazza a *St Galler Zentrum für das Buch* katalógusát, a *Wolfenbütteler Bibliographie zur Geschichte des Buchwesens im deutschen Sprachgebiet* (WBB) és a *Bibliographie zur Buch- und Bibliotheksgeschichte* (BBB) anyagát

- **internetes forrás-gyűjtemények**

b2i Guide* (benne az EZB és a DBIS vonatkozó szakanyagai), Das Bibliotheksportal* (A könyvtárportál), Meta-guide

- **teljes szöveget szolgáltató szerverek**

INFODATA eDepot, GEODOC-dokumentum-szerver (Georg August Egyetem, Göttingen) Ezeket a szolgáltatásokat – összesen 13 modulról van szó! – a portál metakeresőjébe integrálták. Ezen kívül a portál elsőként biztosít ingyenes hozzáférést *Bernhard Fabian Handbuch der historischen Buchbestände* című művéhez. (Itt egy plusz-szolgáltatásról van szó, amelyet a SUB egy másik projektjéből sajátjaként biztosít.) A portálon megtalálhatók a göttingeni SUB és a potsdami IZ/FH új beszerzései is.

Funkciók

A b2i tudományok portálja jelenlegi állapotában elsősorban olyan keresőportál, amely az elektronikus és nyomtatott szakirodalomhoz strukturált hozzáférést biztosít. A portál tartalmában és adataiban különböző keresőfunkciók révén lehet kereséseket végezni:

1. metakeresés és a különböző modulokban való párhuzamos keresés (átfogóan és adatbázis-specifikus módon),
 - formális keresés (egyszerű és részletes),
 - tematikus keresés böngészéssel, a szaknak megfelelő osztályozás révén.

A keresés megkezdése előtt beállítható a duplum-ellenőrzés. A keresés eredménye integrált listán jelenik meg (rövid és teljes megjelenítésben). Jelzik a találatok elérhetőségét is. Elektronikus dokumentumok esetében lehetőség szerint a teljes szöveghez jutunk el csatolások segítségével, a nyomtatott publikációknál rendszerint elektronikus dokumentumszolgáltató komponensek révén biztosítják a dokumentumokhoz a hozzáférést.

2. teljes szövegű keresés (csak a Fabian-Handbuch esetében).

A szolgáltatáshoz RSS-feed és értesítés-küldés is tartozik. Ezen túl a használók számára biztosítani kell, hogy a személyre szabás funkció révén egyedi szemszögből láthassák a portál kínálatát.

A Fabian-Handbuch prezentációja még a projekt ideje alatt egy interaktív wikipédiába kerül át.

Műszaki felépítés

A tudományos portál műszaki felépítését a göttingeni SUB fejlesztette ki és tartja karban; itt is van a portál elhelyezve. Az alkalmazott moduláris portál-szoftver a PICA/iPort. A Fabian-Handbuch kivételével valamennyi meglévő és a projekt keretében készült új modul az iPort meta-keresőjébe integrálják.

Jóllehet ezek a modulok az alkalmazott szoftverek, adatbázis-struktúrák és adatformátumok, interfészek és protokollok tekintetében igencsak eltérőek voltak, legtöbb esetben sikerült az adatokat a Z39.50-en keresztül csatlakoztatni; a többi OAI- és XML-interfészen keresztül integrálták.

A legnagyobb kihívást – ahogy várható volt – a tekintetbe veendő és a keresésbe illesztendő adatforrások sokasága mellett az adatfolyamat megszervezése és az egyes modulok beillesztése jelentette.

Az ördög – mint általában – itt is a részletekben rejlik. Használói szempontból az egyes adatszo-

portokban végzett metakeresés mindenestre nem túlságosan bonyolult:

- A felhasználó a keresés nyitóképernyőjén az adatbázis kiválasztásával találkozik először, adott esetben további keresőmezőket, -fogalmakat adhat meg, a duplumellenőrzést is aktiválhatja, aztán elkezdheti a keresést;
- ezután jelenik meg a címlista (rövid megjelenítés), ebből lehet egy tételt kiválasztani;
- ekkor jelenik meg a dokumentum teljes leírása a hozzáférési adatokkal együtt. Innen kezdve azután a felhasználó vagy igénybe veheti a rendelkezésre álló dokumentumszolgáltató komponens, vagy azonnal a dokumentum teljes szövegére kattinthat.

A b2i tudományos portál a formális keresés mellett a tartalmakban való tematikus böngészést is kínálja majd. Az iPort azonban nem támogatja a tematikus keresést, emiatt a böngésző-struktúrát saját fejlesztés keretében külön kell kidolgozni.

A portál webes megjelenését és kényelmes, optikailag is megnyerő használati felületét sem kínálja optimális módon az iPort. Ezért a projekt-munkacsoport saját megoldást dolgozott ki: egy professzionális cég támogatásával, amely sablonokat készít, legelőször is egy formatervezési irányvonalat dolgoztak ki a web-dizájn számára. Ezekre a sablonokra alapozva készült el a felület programozása HTML-kódban, amelybe azután PERL-programozással már beépíthetők voltak az iPort-funkciók.

Helyzetkép, tervek

A „Könyv-, könyvtár- és tájékoztatástudomány virtuális szakkönyvtára” projekt éppen még csak túljutott első fejlesztési szakaszának a „félidőjén”, de feladatainak zömét már elvégezte. Az elmúlt 14 hónap mérlege a következőkben foglalható össze:

1. A „Könyv-, könyvtár- és tájékoztatástudományok virtuális szakkönyvtára” szakportál kifejlesztése (infrastruktúra, kritikus tömeg, metakeresés)

Eredmény: 2007 áprilisától már online elérhető a „*Wissenschaftsportal b2i*” (www.b2i.de).

2. További, a szakokhoz kapcsolódó szolgáltatások kialakítása, portálba integrálása:

- szakterületi zsilip az internet-források számára

Eredmény: 2007 februárja óta online elérhető „b2i Guide” címen (www.b2i.de/b2iGuide/)

- a könyvtár-portál

Eredmény: 2006 októbere óta online elérhető a „Das Bibliotheksportal” címen (www.bibliotheksportal.de)

- a könyvtudomány szakadatbázisa

Eredmény: 2007 májusa óta online elérhető a „Fachdatenbank Buchwissenschaft”.

3. Megkezdődött a tanácsadó testület kialakítása (2007. március 19-én a BID kongresszusán kerül sor az első szemináriumra).

Emellett már ebben a korai stádiumban a megkezdődött a virtuális szakkönyvtár anyagából az első adatok beküldése a *vascoda* számára (ezt követi majd OLC megfelelő részének a beküldése, röviddel ezután pedig a szakterületi gyűjtemény OPAC-jának és a szakterületi zsilipnek az anyaga következik).

Kitekintés a portál távolabbi jövőjére

A közeljövőben a göttingeni tartományi és egyetemi könyvtár abbahagyja a könyv-, könyvtár- és tájékoztatástudományok szakirodalmának a gyűjtését.

Ez a fejlemény természetesen befolyással lesz a szakterülethez kapcsolódó virtuális szakkönyvtárra, a b2i tudományos portálra, amelyet egy adott időpontban a szakterülettel együtt át kell majd adni az utódintézménynek.

A göttingeni SUB azonban a projekt végéig továbbra is vállalja a portál felépítésében rá há-

muló valamennyi feladatot és kötelezettséget, és partnereivel együtt teljes odaadással dolgozik a projekt feladatainak teljesítésén.

Ezzel a döntéssel összhangban a projekt-munkacsoport 2007 végéig az alábbi feladatokkal foglalkozik még:

- tartalombővítés (a modul szerves része);
- tematikus böngészés;
- a tanácsadó testület létrehozása;
- (wikipédia a Fabian-Handbuchhoz, egy másik projektből ide átcsoportosítva);
- fenntarthatóság (dokumentáció, az utódintézménynek az átadás előkészítése).

További fejlesztések:

- nagyszabású tartalombővítés: további adatt mennyiségek integrálása,
- a portál engedélyköteles és térítéses információinak eléréséhez szükséges azonosítási, üzleti és elszámolási modellek,

- közösségi funkciók (RSS-feed, személyre szabás stb.),
- valamint a portál fenntartható működéséről időben való gondoskodás – ez a projekt 2007 végén történő lezárása utáni időszaknak és annak az utódintézménynek⁶ lesz a feladata, amely átveszi a 24,1-es szakterület gyűjtését.

Függelék

A b2i tudományos portál címe: <http://www.b2i.de>
(Újdonságok a fejlesztések állásáról, 2007 április végén a portál már elérhető volt.)

A meta-keresés teszt-verziója: <http://www.b2i.de/testzugang>
(Csak két hétig volt hozzáférhető [2007-ben].)

A b2i kommunikációs felületének címe:

<http://b2i.fh-potsdam.de>

(A BID [3.] kongresszusa után lesz elérhető.)

A National Library of Wales digitalizálási programja

Hosszú távú digitalizálásba kezdett az aberystwyth-i nemzeti könyvtár. A program a könyveken kívül műalkotásokra, hangfelvételekre, fényképekre, újságokra és hírlapokra is kiterjed. Jelenleg 200.000 mű érhető el az interneten, hiszen a digitalizálás már tíz esztendeje tart. A most kapott 20 millió fontos támogatás nyomán azonban a munka új fázisa kezdődhet meg.

A könyvtár 6 millió egységből álló könyv, folyóirat és hírlapgyűjteményének digitalizálását jelenleg nyolc fős csoport végzi. A könyvtár vezetője, Andrew Green szerint a jelenlegi évi 100.000 látogató mellett majdnem 2 millióan lépnek be a nemzeti könyvtár honlapjára.

(BBC News, <http://newsvote.bbc.co.uk/mapps/> (2008. nov. 15.)

6. Ez az utódintézmény időközben a müncheni Bayerische Staatsbibliothek (BSB) lett. – A ford.